

Веће интердисциплинарних студија Универзитета уметности
Сенат Универзитета уметности
Београд

Извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације Соње Јанков

„Цитирање архитектуре југословенског модернизма као стваралачки и интерпретативни метод у савременим уметничким праксама“

Уводно образложење

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације **„Цитирање архитектуре југословенског модернизма као стваралачки и интерпретативни метод у савременим уметничким праксама“** кандидаткиње Соње Јанков

др Милена Драгићевић Шешић, проф. емерита Универзитета уметности
др Никола Дедић, ред. проф. (ФМУ)
др Никола Шуица, ред. проф. (ФЛУ)
др Дијана Метлић, ванр. проф. АУ УНС
и др Вишња Жугић, доцент ФТН УНС

на састанку одржаном 07. октобра 2021. године предложила је и том приликом усвојила извештај којим се позитивно оцењује докторска дисертација.

Извештај Комисије садржи: уводно образложење, биографске податке кандидата, анализу дисертације (предмет, појмовно-теоријски оквир, полазне хипотезе, методе истраживања, анализа по поглављима, коришћена литература), научни доприноси оцену резултата докторске дисертације, као и закључак Комисије.

Биографски подаци о кандидату

Соња Јанков (број индекса Ф 3/2018) рођена је у Новом Саду 1985. године. Завршила је средњу школу за дизајн „Богдан Шупут“ у Новом Саду, смер Техничар дизајна ентеријера и индустријских производа. Дипломирала је 2009. године на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, стекавши звање Дипломирани компаратиста. Мастер академске студије културологије је уписала 2011. године, на Факултету политичких наука Универзитета у Београду, и завршила их 2013. године. Стручно се усавршавала на Факултету за уметност и филозофију Карловог универзитета у Прагу, на Центру за теорију и критику уметности. Поред тога, усавршавала се и на радионицама и летњим семинарима у Новом Саду, Београду, Котору, Вроцлаву, Трсту, Милану, Сплиту, Вису, међу којима се издвајају Architecture Prison Summer School, Балканско бијенале архитектуре, Бијенале младих уметника Медитерана и Европе, Зелена академија, James Joyce Summer School. Државни стручни испит за кустоса је положила 2015. године. Докторске академске студије Теорије уметности и медија уписала је 2018. године, на Интердисциплинарним студијама Универзитета уметности.

Кандидаткиња је објавила неколико поглавља, саопштења са међународних скупова и научних радова, међу којима су и радови објављени у часописима M24, M51, M52 категорије, а међу којима се издвајају:

- “Choreographic and Spatial Layers in Jasmina Cibic's Screendance *The Pavilion*,” *Život umjetnosti*, 106 (2020), 36–51. DOI: <https://doi.org/10.31664/zu.2020.106.03>
- „Цитирање архитектуре као уметничка и интерпретативна стратегија у савременој скулптури: пример Радоша Антонијевића“, *Зборник Матице српске за ликовне уметности*, 48 (2020), 303–314.
- „*Die Untermenschen* и фантастично као метод друштвене критике у филму *Jojo Rabbit*“, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику*, 63 (2020), 153–166.
- „Savremene umetničke prakse kao vid interkulturalne komunikacije sa izbeglicama sa drugih kontinenata“, *Interkulturalnost: časopis za podsticanje i afirmaciju interkulturalne komunikacije*, 18 (2019), 22–33.
- “Full-Scale Architectural Models in Post-Yugoslav Art Practices,” *Interkulturalnost: časopis za podsticanje i afirmaciju interkulturalne komunikacije*, 18 (2018), 57–66.
- “Re-Thinking Architectural Modernism in Contemporary Art: Jasmina Cibic, Dušica Dražić and Katarina Burin,” *AM Journal of Art and Media Studies*, 16 (2018), 85–98. DOI: <http://dx.doi.org/10.25038/am.v0i16.256>
- “Architectural Scale Models within Contemporary art Practices in Post-Socialist Europe,” *Život umjetnosti*, 102 (jul 2018), 22–41. DOI: 10.31664/zu.2018.102.01
- „Пионирски градови у пост-југословенском контексту“, *Архитектура и урбанизам*, 44 (2017), 47–53. DOI: 10.5937/a-u0-11945
- “Traumatic Sublime: Genealogy of the Term and Relation to Contemporary Art and Media,” *AM Journal of Art and Media Studies*, 9 (2016), 135–143. DOI: <http://dx.doi.org/10.25038/am.v0i9>

Соња Јанков сарађује са институцијама, стручним удружењима, часописима и медијима у земљи и региону, као кустос и ликовни критичар. Била је сарадник Музеја савремене уметности Војводине (2012-2015) и кустоснеколико изложби у Галерији савремене уметности Панчево, Салону Галић (Сплит), NMG@Praktika (Сплит), Галерији Казагат (Осијек), Погону Јединство (Загреб), Галерији Ремонт (Београд), Галерији Подрoom Културног центра Београда (Београд), Музеју модерне и савремене уметности (Ријека), Галерији Мост Завода за културу Војводине (Нови Сад). Њени радови су били приказани и на интернационалним изложбама, као што су Прашко квадријенале сценског дизајна и сценског простора (Праг, 2019), изложба „Скривене линије простора – између презентација“ („Hidden Lines of Space – In Between Presentation”, Kunstverein, Берлин, 2017) и Бијенале младих уметника Медитерана и Европе (Милано, 2015).

Анализа докторске дисертације

Докторска дисертација Соње Јанков „Цитирање архитектуре југословенског модернизма као стваралачки и интерпретативни метод у савременим уметничким праксама“ обима је 203 стране, писаних латиничним писмом, фонтом Times New Roman 12, стандардног проредка 1,5. Дисертација обухвата апстракт на српском и енглескомјезику и шест поглавља, што укупно чини око 470.000 карактера. После уводног поглавља (стр. 1-10) следе: теоријска експликација тезе која је подељена у два дела – *Одређење савремене уметности као цитатног текста* (стр. 12-26) и *Одређење архитектуре као цитираног текста* (стр. 35-52), поглавље *Историјско одређење*

архитектуре југословенског модернизма (стр. 54-97), поглавље *Анализа примера цитирања и дискусија* (стр. 99-173) и *Закључак* (стр. 174-177). Затим следе прилози: додатак методолошкој експликацији, списак анализираних или споменутих радова у којима је цитирана архитектура југословенског модернизма, списак кореспонденција и интервјуа, списак литературе и биографија кандидаткиње. Заједно са прилозима, дисертација садржи око 530.000 карактера. Дисертација такође садржи и фотографије анализираних уметничких дела, као и дијаграме који презентују типове цитирања.

Предмет дисертације

Предмет дисертације **„Цитирање архитектуре југословенског модернизма као стваралачки и интерпретативни метод у савременим уметничким праксама“** је научна концептуализација интерсемиотичког и интермедијалног цитирања као метода уметничког истраживања заснованог на пракси, којим се текстови (у најширем смислу) и њихова значења цитирају у оквиру других текстова. Кроз дисертацију се ово приказује на примеру цитирања архитектуре југословенског модернизма у оквиру савремених уметничких пракси, што се препознаје као специфична појава у постјугословенској уметности XXI века. Са тим у вези, кандидаткиња даје ближе историјско и семиолошко дефинисање архитектуре југословенског модернизма као специфичног текста који је имао улогу интернационалне презентације друштва у ком је настао и чија су се значења мењала од 1990-их. Кроз истраживање указује да уметничке праксе XXI века могу да имају активан дијалог са другим дисциплинама и делима из историје архитектуре, чиме се она кроз процес цитирања интерпретирају, ревитализују, реанимирају и постављају у домен актуелног, комуникативног и релевантног. Кандидаткиња такође даје и критичко-аналитички приказ различитих друштвено-политичких контекста – оног у ком је настала архитектура југословенског модернизма и оног у ком настају савремене уметничке праксе XXI века.

Цитирање архитектуре југословенског модернизма се дефинише као инкорпорирање формалних и значењских аспеката архитектуре која се развијала заједно са јединственим југословенским „средњим путем“, заснованим на антифашистичкој борби, политици несврстаности, самоуправљању и децентрализацији. Указује се да је цитирање архитектуре југословенског модернизма цитирање *текстова* аутора као што су архитекти Иван Антић и Иванка Распоповић, Иван Витић, Вјенцеслав Рихтер, Иво Радић, Стојан Максимовић, Михаило Јанковић, Живорад Јанковић и други, да је то цитирање различитих архитектонских типова објеката (музеји, стамбени блокови, хотели, банке, зграде политичког врха, хибридни објекти итд.) и да се том приликом цитирају и историјски, естетски, етички, друштвено-економски, идеолошки и политички аспекти те архитектуре, као и промене којима је сведочила. Испитују се сродне стваралачке методе, указује на које је начине цитирање другачије од других видова интертекстуалних веза и врши теоријско-интердисциплинарна анализа којом се стиче увид до којих промена значења долази код савремене уметности и архитектуре југословенског модернизма приликом примене интермедијалног цитирања.

Појмовно-теоријски оквир дисертације

Да би адекватно обухватила комплексност теме, дисертација је интердисциплинарног типа и користи појмовно-теоријску апаратуру из више дисциплина – теорије текста, интертекстуалности и цитатности, потом историје уметности, историје архитектуре,

семиологије архитектуре и естетике (засорно/абјект, *das Unheimliche*). Дисертације се ослања на теорије текста Јулије Кристеве и Ролана Барта, са фокусом на разлику између *дела* и *текста* као отворене, трансјезичке творевине коју уводи Барт. Разматрају се појмови као што је „интертекстуалност уметничких дела“, „интер-пикторијалност“, „интериконичност“, „интервизуалност“ и „интерсликовност“. Цитатност се анализира у контексту изучавања интертекстуалности Мишела Рифатера и Дубравке Ораић Толић од које кандидаткиња преузима основне појмове као што су „цитатни текст“, „цитирани текст“, „цитатна релација“, „цитирање“ и „цитатност“.

Када су архитектура и савремена уметност у питању, кандидаткиња се опредељује за термин „архитектура југословенског модернизма“, на супрот терминима „модерна архитектура у Југославији“ или „модерна југословенска архитектура“ имајући у виду специфичне стилске карактеристике ове архитектуре као и чињеницу да је СФРЈ градила и изван својих граница. За савремене уметничке праксе које цитирају ову архитектуру, користи се и термин *постјугословенска уметност* који се, следећи Николу Дедића и Мишка Шуваковића, односи на уметност која успоставља континуитет са наслеђем Југославије, њеним еманципаторским тековинама и космополитским вредностима, на супрот националистичком негирању Југославије или носталгичном поимању Југославије као нечега што припада само прошлости.

Полазне хипотезе

Систем научних хипотеза се заснива на почетној хипотези да су радови савремене уметности и архитектонски објекти југословенског модернизма специфични отворени *текстови* који се међусобно прожимају и чији се међусобни односи конституишу кроз акт читања, то јест гледања, присуствовања, учествовања. Имајући у виду да је истраживање интертекстуалности у визуелним и вишемедијским уметностима знатно неразвијена област, кандидаткиња формира низ хипотеза које служе као полазне тачке за дефинисање савремене уметности као *цитатног текста* и архитектуре југословенског модернизма као *цитираног текста*:

- Архитектура југословенског модернизма је специфична појава у историји модерне архитектуре која није географски одређена само на територију некадашње СФРЈ, него је представљала једно од средстава остваривања и интернационалне презентације југословенске идеологије, а временом је почела да означава слом те идеологије и транзицијска стања земаља у којима је изграђена. Она је стога специфичан *текст*, чија су се значења временом мењала.

- Савремени уметници инкорпорирају архитектуру југословенског модернизма у своје радове путем архитектонских метода презентације – макета, цртежа, симулација, или одабране архитектонске објекте и комплексе користе као место извођења својих пракси. Оба приступа могу реанимирати заборављена значења и/или додати нова значења одабраним архитектонским објектима, а тиме и наслеђу архитектуре југословенског модернизма.

- Цитирањем у оквиру уметничких пракси, архитектура југословенског модернизма постаје визуелни елемент и носилац одређених значења која тим путем бивају презентована, проблематизована и/или измењена. Цитирање стога није само стваралачки метод, него и интерпретативни метод, чиме се савремена уметност

успоставља као дискурс који генерише знања, мишљења и тумачења наслеђа архитектуре југословенског модернизма.

- Свака архитектура има бројне функције које постоје истовремено, чак и ако их нисмо свесни. Архитектура југословенског модернизма исто тако има бројне функције, од којих су многе потенцијалне, латентне и непредвидиве, а неке од њих се откривају/успостављају управо путем савремених уметничких пракси.

Методe истраживања

Кандидаткиња одабраним радовима савремених уметника и архитектонским објектима југословенског модернизма приступа као *текстовима* у постструктуралистичком смислу, те њихов међусобни однос истражује применом методе текста у контексту. Применом периодизације и дијахронијског приступа, она истражује шири контекст обе ове појаве, узимајући у обзир друштвено-политичко-економске прилике у којима настају. За теоријско конципирање цитирања архитектуре као ствралачког метода, кандидаткиња примењује критичко-аналитички метод, коришћењем обимне литературе о теорији текста, знака, језика, интертекстуалности и уметничком истраживању заснованом на пракси.

Када су савремене уметничке праксе у питању, кандидаткиња је применила систематско посматрање уз процес архивирања, за којим је следио процес селекције уметничких радова који архитектури југословенског модернизма прилазе баш применом цитирања, а не на неки други начин. Од 41 таквог рада који спомиње у дисертацији, кандидаткиња ближе анализира њих 18, кроз интертекстуалну и компаративну анализу садржаја, интерпретацију и дискусију студија случаја. Међу њима су радови Радоша Антонијевића, Јасмине Цибиц, Душице Дражић, Лане Стојићевић, Милорада Младеновића, Саше Ткаченка, Милете Продановића, Нели Ружић, Слободана Стошића, Марка Салапуре и других. Њихов одабир је био заснован на медијској разноликости и разноликости архитектонских типова објеката које цитирају, те обухвата радове изведене у медију инсталације, плесног филма, концепта, *site-specific* интервенције, урбане интервенције, скулптуре, видео рада, перформанса и уметности која се изводи са заједницама. Они цитирају архитектонске објекте примарно административне, туристичке, културне, хибридне, стамбене или пословне намене. Архитектуру југословенског модернизма кандидаткиња истражује применом критичко-аналитичког метода, из перспективе историје уметности, семиологије архитектуре и историје ФНРЈ и СФРЈ. Поред тога, користи и емпиријско теренско истраживање у виду етнографске методе систематског посматрања како би испитала да ли су се и колико одређени архитектонски објекти мењали од изградње до данас, са акцентом на то де ли су се мењали од периода када су их уметници цитирали у својим радовима.

Анализа по поглављима

У уводном поглављу (стр. 1-10) кандидаткиња поставља оквирни контекст истраживања, истраживачка питања и циљеве, полазне хипотезе и преглед методолошког процеса. Затим следе поглавља у којима се даје теоријски оквир истраживања. Поглавље *Одређење савремене уметности као цитатног текста* (стр. 12-26) подељено је у три под-поглавља кроз које се од ширег појма интертекстуалности креће ка цитатности у визуелним уметностима, као ужем типу интертекстуалности: *Теорије текста, интертекстуалности и цитатности – примена на савремену*

уметност (стр. 12-15), *Одлике дискурса/текста савремене уметности* (стр. 16-24), *Цитатност – експлицитна интертекстуалност у уметности од 1990-их* (стр. 25-34). У овом поглављу се представља историјски развој савремене уметности и њене основне одлике које јој омогућавају да цитира ауторску архитектуру: „(1) оријентисаност на праксу, (2) дијалoшки карактер, (3) окретање ка друштвеној реалности (интердискурзивност), (4) тенденција ка интердисциплинарности и трансдисциплинарности, (5) критичко-едукативни (еманципаторски) капацитет“. Указује се да цитат у ликовној уметности није само ликовни елемент – форма, него и семантички поступак и даје приказ ранијих истраживања о интертекстуалности и цитатности ликовне уметности (Јерко Денегри, Ирина Суботић, Мишко Шуваковић, Дијана Метлић, Мике Бал, Нина Хајдеман). Као најпотпунији цитат у ликовној уметности се именује апропријација и приказује промишљање овог поступка како од стране уметника (Марсел Дишан, Енди Ворхол, Ричард Принс, Шери Левин), тако и теоретичара и историчара уметности (Никола Бурио, Џејмс Јанг, Кордула Гру, Шери Ирвин, Магдалена Зиеба).

Поглавље *Одређење архитектуре као цитираног текста* (стр. 35-52) такође је подељено у три под-поглавља: *Архитектура као језик: од структуралистичког ка постструктуралистичком изучавању* (стр. 35-39), *Семиологија архитектуре: сем и семантички помак у архитектури* (стр. 40-47), *Текст архитектуре и уметнички текст у/о њему* (стр. 48-52). Кандидаткиња овде указује на могућност сагледавања архитектуре као језика и даје приказ налаза Доналда Прециосија који је створио аналогију између елемената који преносе значење у језику и оних који имају исту улогу у архитектури, а потом и класификовао шест функција архитектуре, по угледу на шест функција говорног чина које је дефинисао Роман Јакобсон. Кандидаткиња даје приказ изучавања семиологије архитектуре, то јест истраживања Умберта Ека, Чарлса Џенкса, Ане Гавликовске, Дарила Хатенхауера, али и Андрије Мутњаковића, југословенског архитекте који се семиологијом архитектуре бавио уз архитектонску праксу. Поглавље се завршава прегледом уметничких пракси у архитектонском простору, чиме се закључује да архитектонски објекти и комплекси јесу специфични текстови који се могу цитирати и на друге начине сусретати са другим текстовима, то јест уметничким формама.

Поглавље *Историјско одређење архитектуре југословенског модернизма* (стр. 54-97) у свом уводном делу представља економско-друштвени контекст у ком је та архитектура настајала, то јест етатистички модел социјализма (1945-1950), процес увођења и равоја *самоуправног* модела, као и прелазак на *тржишни* модел социјализма који је временом довео до драстичног задужења Југославије. У поглављу се потом указује да је социјалистички реализам био први послератни правац југословенске архитектуре, али се он циљно напустио након искључења ФНРЈ из Информбироа 1948. године. Тиме се створила нужност за аутентичним изразом архитектуре југословенског модернизма који се развијао паралелно са аутентичним „југословенским путем“ заснованим на самоуправљању и политици несврстаности. Указује се да архитектура није била само средство презентације и монументализације вредности југословенског социјализма и идентитета, него и средство њихове изградње. Највећи део поглавља представља приказ шест доминантних праваца употребе архитектуре за интернационално позиционирање и презентацију Југославије, како у иностранству (у државама Покрета несврстаних, Западног блока и Источног блока), тако и унутар граница државе. Из тог разлога се посебна пажња посвећује административно-политичко-идеолошком пројекту Новог Београда, градњи у иностранству, изложбеним павиљонским објектима грађеним за

светске изложбе, сајамским комплексима, туристичким комплексима на јадранској обали, објектима културе, као и спортско-пословно-културним центрима који су изграђивани за значајне светске спортске манифестације. На крају поглавља се даје приказ како се рецепција архитектуре југословенског модернизма мењала од 1990.

Поглавље *Анализа примера цитирања и дискусија* (стр. 99-173) је најобимније и почиње ближим одређењем друштвеног и културног контекста савремене уметности. У наставку се даје постструктуралистичка анализа одабраних уметничких радова који цитирају архитектуру југословенског модернизма. Кандидаткиња их групише у три целине у зависности од тога који је тип цитирања заступљен у њима: *Илуминативноцитирање архитектуре југословенског модернизма* (стр. 103-125), *Илустративно цитирање архитектуре југословенског модернизма* (стр. 126-148) и *Архитектура југословенског модернизма као/и силепса* (стр. 149-173). Појам *илуминативног* цитирања кандидаткиња преузима од Дубравке Ораић Толић, и он се односи на цитирање у ком је старији текст подређен новом који га цитира како би створио нове форме и значења. Ову врсту цитирања, кандидаткиња проналази у радовима Јасмине Цибиц и Радоша Антонијевића, у којима архитектура постаје део наратива о бескућништву, нелагоди, нежељеном враћању историје, то јест о естетском концепту *das Unheimliche*, како га је Ентони Видлер преузео од Фројда и применио на простор и архитектуру. *Илуминативно* цитирање проналази и у радовима Душице Дражић и Милорада Младеновића у којима се, путем цитирања архитектуре југословенског модернизма, прочишћава *абјект*, у смислу у ком га је дефинисала Јулија Кристева. *Илустративно* цитирање, у ком је нов текст подређен старом тексту који цитира, кандидаткиња запажа у уметничким интервенцијама које се изводе у/на архитектури или се тичу ње, са циљем успостављања сећања на наслеђе Југославије, реанимације архитектонског наслеђа и указивања на његов значај за заједницу.

У трећој целини овог поглавља, кандидаткиња се фокусира на уметничке радове у којима запажа *комплементарни* и *посредовани* тип интертекстуалности, а који настаје путем цитирања архитектуре југословенског модернизма. Кандидаткиња развија термине из теорије интертекстуалности Мишела Рифатера, коју је он развио на основу текста Жака Дериде о употреби силепсе у поезији Малармеа. Док Дериде и Рифатер стилску фигуру силепсе анализирају само на примеру поезије, кандидаткиња тежи да је препозна и у савременим уметничким праксама које су примарно визуелне. Тако запажа да се одређени објекти југословенске архитектуре управо појављују као силепса у радовима Милете Продановића, Лане Стојићевић и Саше Ткаченка, то јест да ти аутори цитирају архитектуру југословенског модернизма као знак/текст који има опречна значења, с обзиром да су се она мењала од распада Југославије и током транзиционих процеса. Као примере *посредованог типа* интертекстуалности заснованог на цитатности у визуелним уметностима, кандидаткиња препознаје праксе које теже да архитектури врате или дају неке занемарене, латентне, непредвидиве функције. Опречност значења коју Рифатер наводи као главну одлику силепсе, кандидаткиња препознаје као вишеструкост функција када је у питању архитектура југословенског модернизма.

У *Закључку* (стр. 174-177) се кандидаткиња враћа на истраживачка питања постављена на почетку дисертације и сумира налазе до којих је дошла током истраживања, то јест прецизира које су стваралачке методе савремених уметничких пракси сродне цитирању, какав уметнички истраживачки процес претходи креацији која укључује цитирање, шта је интермедијално цитирање и на који начин цитирање може бити стваралачки метод савремених уметничких пракси, које су главне одлике архитектуре југословенског

модернизма које је чине специфичном појавом у историји модерне архитектуре, који је однос између архитектуре и семиологије и да ли је могуће аналитички приступити архитектури југословенског модернизма као знаку/ означитељу/ језику/ тексту, како се мењала парадигма у рецепцији архитектуре југословенског модернизма од 1990-их, како савремене уметничке праксе XXI века интернационално презентују архитектуру југословенског модернизма и наслеђе Југославије, до каквих промена значења долази код цитатних дела (савремене уметности) и цитираних дела (архитектуре југословенског модернизма) приликом примене интермедијалног цитирања, како се могу класификовати анализирани савремене уметничке праксе према типу цитирања који примењују и како савремена уметност ствара знање о архитектури југословенског модернизма.

Коришћена литература

Кандидаткиња је користила литературу на српском, енглеском, хрватском, немачком и италијанском језику, од чега је већи део на српском и енглеском језику. Списак библиографије и вебографије обухвата укупно 220 јединица, укључујући студије, монографије, зборнике, научне радове, докторске дисертације, поглавља, лексиконе, речнике, изложбене каталогe, текстове из дневних листова, интервјуе, веб презентације уметника, предавања.

Литература је бирана према областима и теоријским појмовима на које се дисертација фокусира, тако да списак библиографских јединица обухвата домаћу и страну литературу о интертекстуалности и цитатности (Дубравка Ораић Толић, Мишел Рифатер, Јулија Кристева, Ролан Барт и други), литературу специфично о интертекстуалности у ликовним и визуелним уметностима, литературу о уметничком истраживању заснованом на пракси, апропријацији у уметности, савременој уметности, теорији уметности (Никола Бурио, Клер Бишоп, Никола Дедић, Тери Смит и други), литературу о лингвистици и семиотици (Фердинанд де Сосир, Луис Хјелмслев, Чарлс Сандерс Перс), семиологији архитектуре (Умберто Еко, Чарлс Џенкс, Андрија Мутњаковић, Ентони Видлер, Ана Гавликовска и други), друштвено-економским реформама ФНРЈ и СФРЈ (Дарко Сувин, Катрин Самари, Вођимеш Брус, Душан Биланцић), новију литературу о архитектури југословенског модернизма (Владимир Кулић, Александар Игњатовић, Јелица Јовановић, Љиљана Благојевић, Мароје Мрдуљаш и други), литературу о култури сећања и политикама заорава (Јан Асман, Џеј Винтер, Милена Драгићевић Шешић и Милена Стефановић и други), изворе о стваралачкој пракси уметника чији су радови анализирани. Одабир литературе тиме обухвата различите дисциплине и области – постструктуралистичке теорије интертекстуалности, историју уметности, историју архитектуре, методологију израде уметничког истраживања, лингвистику, семиологију и семиологију архитектуре, историју, студије сећања и заорава, а за потребе анализања одређених заступљених уметничких радова и студије абјектовања и естетског и психолошког концепта *das Unheimliche*.

Критичка анализа научног доприноса и оцена резултата докторске дисертације

Соња Јанков у својој докторској дисертацији направила је важне искораке како у домену развоја методологије истраживања (емпиријски приступ), тако и у домену теоријских концептуализација и интерпретација. Ова докторска дисертација је једна од ретких која у центар пажње ставља методе уметничких истраживања заснованих на пракси, те на пионирски начин, сужавајући предмет свог истраживања на оне који резултују интерсемиотичким и интермедијалним цитирањем архитектуре југословенског модернизма у различитим формама визуелних уметности, даје знатно шире увиде у ово ново подручје академских истраживања (на уметничка истраживања по себи).

Друга важна новинакоју доноси овај рад јесте управо анализа дијалога између савремених визуелних уметности и архитектуре „претходног периода“ (јер се уобичајено ова комуникација остварује синхроно, када се визуелни уметници позивају да дају своја решења објекту у изградњи). А сама архитектура је ретко бивала предмет цитирања и интертекстуалног дијалога у другим уметностима, па у том смислу кандидаткиња није могла имати научно-теоријске узорне облике који би јој могли олакшати концептуализацију истраживања, са једне стране, а са друге могли је и ограничавати у научној имагинацији и интерпретацији. Стога овај рад у методолошком смислу представља новину и у теоријским истраживањима, а посебно што у први план ставља она дела савременог визуелног израза која настају у процесима уметничких истраживања која тек почињу да се методски кодификују на докторским уметничким студијама, а о којима, као таквим, још увек не постоје одговарајућа научна дела и публикације. Истовремено, иако је ауторка изабрала значајне уметнике савремене сцене, њиховом истраживачком приступу историчари уметности и критичари који су писали о њиховом раду нису поклонили адекватну пажњу.

Пад Берлинског зида и поновно грађење европског културног простора довели су архитектуру источног блока и земаља бивше Југославије у центар интересовања теорије из више разлога: рушење блоковске поделе прво је током раних деведесетих откривало „непознато“, све оно што се у уметности, а посебно архитектури, дешавало иза гвоздене завесе; са друге стране, распадом Југославије у многим срединама је југословенско наслеђе било занемаривано, па чак и уништавано, што је навело неке од теоретичара и историчара уметности да почну да му посвећују посебну пажњу. Међутим, у 21. веку, специфичне уметничке праксе југословенског модернизма почелесу да скрећу пажњу научне и културне јавности света: тада је „стасала“ академска јавност пореклом из региона која је на светске универзитете на којима се затекла покушавала да уведе југословенске теме и социјалистичке уметничке праксе, од изучавања црног таласа у филму, те перформативних пракси самоуправљања (Стенфорд и Ворик универзитети), до југословенског брутализма у архитектури (МОМА Њујорк). Тако је југословенски модернизам у последњих десетак година постао важна академска тема али и уметничка инспирација, како стога што су објекти били занемарени и рушени (споменици модернизма), тако и стога што су собом носили вредности и вредносне системе које би вредело преиспитати и ревалоризовати.

Докторска дисертација Соње Јанков даје овим истраживањима нови печат јер уводи директни поглед и тумачење из контекста самог о коме је реч, апсолутно увиђајући и дефинишући архитектуру југословенског модернизма као значајне гране уметности која није имала само улогу у националном развоју, већ и у интернационалној презентацији југословенског друштва од 1960-их до 1980-их година. Тако контекстуализовану

архитектуру југословенског модернизма ауторка препознаје у дијалозима које су визуелне уметности развијале од деведесетих до данас, доприносећи усмеравању фокуса пажње и академске и шире културне јавности како на њу саму тако на сва она уметничка истраживања и њихове реинтерпретације кроз цитирање.

И то, како садржајно тако и методолошки, представља велики допринос ове докторске дисертације даљој научној елаборацији коцепата теорије и истраживачке праксе уметности, показујући како хронотоп утиче и на уметничка истраживања (дакле, на ауторе који у своје процесе уметничких истраживања укључују цитате архитектуре југословенског модернизма), али и на теоријске елаборације, те могућност даље интерпретације ових комуникативних дијалогских пракси. Значајно је и то да рад Соње Јанков показује колико су не само критичари и теоретичари архитектуре важни у кодификацији и процени значаја одређених дела архитектуре, већ да су уметници сами, бирајући архитектуре тј. њихова архитектонска дела, успевали да у научни и јавни дискурс врате неке од њих, или да помогну њиховој различитој валоризацији која ће у први план ставити неке друге, не увек од стране теоретичара архитектуре препознате вредности њихових дела.

Посебан методолошки изазов за ауторку представљала је и чињеница да се теорија цитатности развила у оквиру литерарне теорије, те да је у раду било неопходно да се теоријски појмовиредефинишу и даље развију као шири научни појмови који ће се користити као аналитички инструментариј. Ауторка тако развија термине које преузима од књижевне теоретичарке Дубравке Ораић Толић, попут „илуминативног цитирања“, или „силепсе“, термина који је развио Мишел Рифатер на основу једног Деридиног текста за потребе анализе поезије, што кандидаткиња сада даље утемељује и први пут примењује у анализи и интерпретацији ових феномена у визуелним уметностима. Тако поједини савремени аутори српских визуелних уметности бивају по први пут анализирани и вредновани коришћењем категоријалног апарата који излази изван оквира стандардне историје и теорије визуелних уметности.

Значајан допринос ове дисертације огледа се и у избору радова и аутора савремених визуелних уметности који, иако често припадају различитим „медијима“, естетикама, тенденцијама итд., сада су спојени искључиво због њихове истраживачке, интертекстуалне и цитатне методе, па су тако и изабрани радови реализовани у сасвим различитим формама, од *site-specific* интервенција до партиципативних пројеката реализованих са становницима одговарајућих заједница за које је овај теоријски метод интерпретације од кључног значаја.

Закључак

Докторат кандидаткиње Соње Јанков „Цитирање архитектуре југословенског модернизма као стваралачки и интерпретативни метод у савременим уметничким праксама“ успешно је дао одговоре на сва постављена истраживачка питања, дефинишући прецизно поље свог проучавања и уочавајући кључне истраживачке стваралачке методе у савременим праксама визуелних уметности које укључују различите форме цитирања, како у своје процесе тако и у финалне резултате. Својим истраживањем потврдила је све постављене хипотезе, а посебно је показала до које мере је архитектура југословенског модернизма, која је била и средство међународне презентације југословенске идеологије, постала у транзицији и означитељ њеног слома. Показала је и како савремени визуелни уметници, инспирисани овом архитектуром, а

често инспирисани и архитектонским методама презентације, уграђују неке од ових елемената у своје праксе или се користе архитектонским објектима као местима концептуализације и извођења својих уметничких пракси, тиме ревалоризујући или дајући потпуно нови живот овим објектима.

Методе истраживачког поступка биле су примерене интердисциплинарности саме теме и довеле до тога да ауторка располаже великим бројем чињеница за адекватну теоријску анализу и интерпретацију. Теоријска основа рада је ослоњена на теорије интертекстуалности и цитатности из теорије литературе, уметности, филозофије, лингвистике, семиотике, семиологије архитектуре, али истовремено је ту укључен и цео корпус литературе из других научних дисциплина које се баве културом сећања и политикама заборавља, те самим југословенским модернизмом, а посебно архитектуром, па тако сматрамо да је кандидаткиња Соња Јанков створила оригиналан, широки и богат категоријални апарат којим је реализовала своје докторско истраживање.

На основу свега изреченог, сматрамо да је Соња Јанков у својој докторској дисертацији, својом концептуализацијом, анализом, систематизацијом и интерпретацијом савремених уметничких пракси визуелних уметности које се користе различитим облицима цитирања и цитатности дала важан допринос даљем развоју савремене теорије уметности, показујући висок степен оригиналности, а истовремено испуњавајући највише академске стандарде. Стога комисија са највећим задовољством предлаже Већу интердисциплинарних студија и Сенату Универзитета уметности да прихвати реферат и донесе одлуку о покретању процедуре за јавну одбрану докторске дисертације.

Београд, 7. октобра 2021.

Комисија у саставу:

др Милена Драгићевић Шешић,
проф. емерита Универзитета уметности

др Никола Дедић, ред. проф. (ФМУ)

др Никола Шуица, ред. проф. (ФЛУ)

др Дијана Метлић, ванр. проф. АУ УНС

др Вишња Жугић, доцент ФТН УНС